

1989

PÁD SOVIETSKEHO IMPÉRIA

VICTOR SEBESTYEN

Na pamiatku mojej matky Évy a Patricie Diggory

PRELOŽIL IGOR OTČENÁŠ

ÚVOD

TOTO JE PRÍBEH SO ŠTASTNÝM KONCOM. Nikto, kto bol svedkom radosti v uliciach Berlína, Prahy či Budapešti na konci roku 1989, nikdy nezabudne na scény plné nadšenia. V priebehu niekoľkých opojných mesiacov takmer úplne nenásilných revolúcií, ktoré zmenili svet, triumfovala vôľa ľudu nad tyraniou. Práve tu sa tento príbeh končí – v bode plnom žiarivých nádejí, inteligentného optimizmu, úprimnej vďaky a veľkých osláv. Jedno z najbrutálnejších impérií v dejinách kľáčalo na kolenách. Básnici a filozofi, ktorí dovtedy trpeli v žalároch, sa stali prezidentmi a ministrami. Keď v chladnej novembrovej noci padol Berlínsky múr, zdalo sa, že otvorené rany krutého dvadsiateho storočia sa konečne začnú hojiť. Tieto sny neboli úplne naivné. Niektorí komentátori – najvýraznejšie, ale nie výlučne Francis Fukuyama – sa nechali uniesť a predpovedali koniec histórie a budúcich ideologických konfliktov.

Komentátori mali pravdu, pokiaľ išlo o rozsah a význam zmien v roku 1989, aj keď sa mýlili ohľadom konca histórie. Celý spôsob života a pohľad na realitu – komunizmus inšpirovaný Marxom, Leninom a Stalinom – bol odhalený ako desivo neúspešný experiment. Sloboda a nezávislosť pre veľkú časť Európy, ktorá bola štyri desaťročia uväznená, sa stali v priebehu niekoľkých týždňov realitou. Na začiatku roku 1989 sa však zdalo, že nič z toho nebude možné ešte celé roky. Studená vojna bola vyhlásená za skončenú. Ostali dve veľmoci s dostatočným množstvom jadrových zbraní na niekoľkonásobné zničenie civilizácie, no vôbec sa nezdalo, že by ich jedna či druhá hodlala použiť. Rok revolúcií sa stal majákom nádeje pre utláčaných ľudí inde vo svete, ktorí sa odvážili snívať o svojej slobode.

Náhly kolaps sovietskeho impéria bol úplne nečakaný. Až potom sa mnohé múdre hlavy z akademickej obce, armády, médií, politiky a diplomacie chválili, že ho predvídali. No ťažko nájsť akékoľvek dôkazy, najmenej

zo všetkého od spravodajských služieb. Špionáž zohrávala kľúčovú úlohu v studenej vojne – nielen v realite, ale aj v predstavách verejnosti na Východe i Západe, odchovanej na trileroch a špionážnych filmoch. Napriek obrovským zdrojom, ktoré obe strany vynaložili na svoje tajné služby, špióni neinformovali svojich nadriadených vo Washingtone, v Moskve či Londýne o tom, aký slabý v skutočnosti sovietsky systém bol. Kým sa to stalo, nikto z tých, ktorí disponovali významným vplyvom, nevyhlásil, že táto monolitická štruktúra, naháňajúca strach toľkým ľuďom taký dlhý čas, sa rozpadne – a to v priebehu niekoľkých mesiacov. Vynímam z toho zosnulého britského novinára Bernarda Levina, ktorý koncom roku 1988 napísal mimoriadne predvídavý článok, kde s bizarnou presnosťou načrtnol priebeh nadchádzajúcich udalostí. No aj on sám vtedy tvrdil, že ide skôr o jeho fantáziu, žiadne proroctvo. Prevládal názor, že ZSSR čaká dlhý, pomalý a bolesťivý úpadok a jeho satelitné štáty v strednej a vo východnej Európe sa z jeho sféry vymania až o mnoho rokov neskôr, ba možno desaťročí. Ako povedal James Baker, vtedajší americký minister zahraničných vecí: „Každý, kto vám povie, že vedel, že sa to stane – no, len vám rozpráva svoje rozprávky.“

Takmer pol storočia Sovietsi držali svoju vojnovú korisť v pevnom zovretí. Červení cári v Kremli chápali kontrolu nad satelitnými štátmi ako dôkaz svojej moci a potvrdenie správnosti svojej komunistickej viery, hoci v 80. rokoch sa silnejším hnacím motorom než ideológia stal nacionalizmus. Každý pokus o vzburu potlačili s neľútostnou brutalitou – v Budapešti v roku 1956 a v Prahe v roku 1968. Zdalo sa, že železná opona, tvorená stovkami kilometrov betónových múrov a ostnatých plotov, rozdeľujúcich kontinent, je navždy. Mnohí revizionisti neskôr tvrdili, že pád sovietskeho impéria bol nevyhnutný. Tvrdili, že šlo o klasický prípad „imperióneho preťaženia“ – ZSSR si jednoducho nemohol dovoliť udržiavať svoje nákladné výsostné územia. Státisícami statočných protestujúcich Čechov a Slovákov, východných Nemcov či Bulharov, požadujúcich slobodu, sa však pád ich represívnych režimov v tom čase nejavil tak, že k nemu nevyhnutne príde. Keby do nich nestrieľala polícia ich vlastných diktátorov, mohli to urobiť Sovietsi. Rusi to už v minulosti veľakrát spravili – aj za cenu veľkého krviprelievania. Nebolo vôbec vylúčené, že Červená armáda, ktorá mala v regióne viac ako pol milióna vojakov, by sa vrátila k svojim tradičným metódam. Spolu s poltuctom neschopných, skorumpovaných a miestami krutých tyraní bol zmietnutý aj celý spôsob života. Došlo k tomu s minimom násillia –

s výnimkou niekoľkých krvavých dní v Rumunsku. Nebolo však samozrejmé, že tieto revolúcie prebehnú pokojne. Bolo mnoho okamihov, keď jediná iskra mohla zapáliť požiar, ktorý by bol pohltit polovicu kontinentu.

Žiadne iné impérium v histórii nikdy nezanechalo svoje domíniá tak rýchlo a pokojne. Prečo sa Sovietsky zväz vzdal bez boja? A prečo na konci 80. rokov? Archívy v ZSSR a vo východnej Európe dokumentujú, akí boli Sovieti vyčerpaní, zbankrotovaní, ako bolestivo si uvedomovali krach komunizmu. ZSSR stratil vôľu spravovať svoje impérium. Imperialisti v Kremli mohli degenerovať ako Osmanská ríša – pomaly a mnoho desaťročí. Sovietsky zväz sa mohol ešte dlho potácať ako „Horná Volta s nukleárnymi zbraňami“. Sovieti sa však rozhodli, že to neurobia.

V tejto knihe píšem dosť rozsiahlo o Afganistane. Niektorí čitatelia sa môžu čudovať, prečo som zasadil toľkú časť knihy, ktorá sa zaoberá predovšetkým strednou Európou, do kopcov okolo Kábulu. Porážka vo vojne v Afganistane v 80. rokoch znamenala, že sovietski lídri opustili svoje „vonkajšie impérium“, aj keď vtedy nevideli následky tak logicky alebo jasne. Po katastrofálnom vojenskom ťažení v Afganistane už nemali toľko ochoty poslať svojich vojakov do boja kdekoľvek inde. A bez hrozby použitia sily neboli v pozícii, aby udržali svoje impérium v Európe. Jedným z hlavných faktorov boli deštruktívne zahraničné dlhy satelitných štátov, pričom niektoré z nich v 80. rokoch dokázali sotva splácať úroky. Sovieti už neboli ochotní im za to ručiť, najmä keď kolaps cien ropy v polovici 80. rokov vyvolal krízu v ZSSR, z ktorej sa štát nikdy nezotavil. Komunizmus v Európe prežil iba dovtedy, kým ho kapitalistickí bankári zo Západu boli ochotní financovať.

No ako to často býva, hlavnou odpoveďou bol ľudský faktor. Posledný sovietsky líder Michail Gorbačov bol protirečivou postavou. Bol to nový typ kremľského vodcu. Na rozdiel od gerontov pred ním, ktorých fyzický úpadok akoby symbolizoval stav ich krajiny, dokázal samostatne chodiť, rozprávať a myslieť. On a niekoľko jeho poradcov dospeli k názoru, že satelitné štáty Sovietskeho zväzu nestojí za to udržiavať, ak je to možné len s tankmi. Urobil správne veci, ale z nesprávnych dôvodov. Jeho hlavným cieľom bolo zachrániť komunizmus v Sovietskom zväze. Veril, že ľudia vo východnej Európe si vyberú spojenectvo so Sovietmi v socialistickom spoločenstve. Jeho omyly boli ohromujúce. Lebo keby boli mali Východoeurópania takú šancu, s radosťou by komunizmu dali zbohom. Gorbačov nedokázal zachrániť komunizmus ani v ZSSR. Podľa svojich vlastných kritérií bol neúspešný,

ale milióny ľudí mu môžu byť vďačné. Náplastou na jeho chyby mu bola v roku 1990 Nobelova cena za mier.

Niektoré z ďalších veľkých osobností, ktoré sa objavujú na stránkach tejto knihy, mali oveľa jasnejšiu a realistickejšiu predstavu o udalostiach než sovietsky líder. Poľský pápež Ján Pavol II., Lech Wałęsa, vodca robotníkov, ktorý porazil štát robotníkov, Václav Havel, dramatik a filozof, ktorý sa premenil na muža činu, a tvrdohlavý východonemecký despota Erich Honecker, tí všetci vedeli, že ak sa správne zatlačí, komunizmus je odsúdený na zánik. Keďže to bola prvá televízne prenášaná revolúcia v histórii, stali sa známymi tvármi. Televízia mala v tejto dráme silný vplyv. Keď ľudia v Prahe videli, ako padol Berlínsky múr, začali veriť, že tiež môžu zvrhnúť svojich vládcov. O desať dní neskôr to aj urobili. Nicolae Ceaușescu stratil moc v okamihu, keď sa jeho tvár objavila v rumunskej televízii. Keď ho dav na mítingu v Bukurešti vypískal, vyzeral na obrazovke najprv zmätene, potom vydesene a nakoniec ako slaboch. O štyri dni neskôr bol mŕtvy.

Východoeurópania sa oslobodili, ale Západ v tom zohral kľúčovú úlohu. Spojené štáty „vyhrali“ studenú vojnu a víťazi zvyčajne píšú históriu. Klasická verzia príbehu je, že Sovietsky zväz ako ríšu zla zničila neústupnosť Ronalda Reagana. No pokiaľ ide o Reagana, je to omyl. Bolo to štyridsať rokov západného „zadržiavania“, ktoré oslabili Sovietsky zväz. Počas svojho prvého štvorročného prezidentského obdobia Reagan neurobil žiadny krok vpred. Až keď sa objavil Gorbačov, tak sa pokúsil o nový, zmierlivejší prístup, čím sa začal proces, ktorý ukončil studenú vojnu. Reagan bol obdivuhodný muž na mnoho spôsobov a ja dúfam, že sa to v tomto príbehu ukáže. Jeho fanúšikovia ho nechvália za to, za čo by mali, ale je v tom menej irónie než pri osude jeho nástupcu Georgea H. W. Busha, opatrného, umierneného a rozumného muža. Bush si vážil „globálnu stabilitu“ ako jeden z hlavných cieľov. Keď sa v roku 1989 revolúcie valili ako opretek, Bush sa obával, že to môže vážne destabilizovať svet. Bol to bojovník z čias studenej vojny a bývalý šéf CIA. Bol vodcom slobodného sveta. Podľa dokumentov aj rozhovorov s jeho poradcami niekedy v polovici roka sa zúfalo snažil udržať komunistické vlády pri moci, pretože mal pocit, že východná Európa sa môže vymknúť spod kontroly.

Slovo o geografii a terminológii. Toto je príbeh pádu toho, čo Sovietsky zväz nazýval svojím „vonkajším impériom“ – šesť krajín, členských štátov

Varšavskej zmluvy pod vedením ZSSR. Sú to veľmi odlišné miesta s obrovskými rozdielmi v histórii, kultúre, náboženstve a skúsenostiach. V ich minulosti existovalo toľko antagonizmov, koľko aliancií. Nesnažil som sa ich spojiť do monolitického celku. Jednu vec však mali historicky spoločnú: štyridsaťpäť rokov boli spojené pod jedným nespochybniteľným vládcom. Je logické venovať sa krajinám Varšavskej zmluvy, pretože v príbehu roku 1989 tvorili oddelený celok. Preto som nevenoval pozornosť Juhoslávii, ktorej agónia sa tiež začala v roku 1989, ale nebola súčasťou sovietskej sféry. Táto tragédia si vyžaduje samostatnú knihu.

Vo svojom naratíve som používal pojmy stredná Európa alebo východná Európa zameniteľne a s vedomím, že ide o zjednodušenie. Nechcem v tom robiť chaos. O „význame“ strednej Európy ako idey a miesta, kde sa končí a kde sa začína východná Európa, boli napísané celé knihy. Mojim zámerom je, aby tieto pojmy znamenali to isté, skrátka aby som sa vyhol prílišnému opakovaniu tej istej frázy. Podobne je to aj s pojmami Sovietsky zväz, ZSSR a Rusko. Samozrejme, viem, že „ruský“ nie je to isté ako „sovietsky“. Používam ich voľne iba v záujme štýlu.

Ako novinár som v 80. rokoch pokrýval mnohé udalosti opísané v tejto knihe. Pre mňa to bolo viac než len príbeh. Moja rodina utiekla z Maďarska a ako malé dieťa som bol utečencom „spoza železnej opony“. Od svojich najranejších spomienok som počúval okolo seba, že všemocné sovietske impérium, ktoré zmenilo naše životy, je tu navždy. Ukázalo sa však, že bolo oveľa slabšie, než si všetci mysleli. Mal som šťastie, že som bol pri niektorých kľúčových momentoch jeho pádu a na vlastnej koži som prežíval vzrušenia a drámy, ktoré tu opisujem.

Londýn, december 2008

PROLÓG

TÂRGOVIȘTE, RUMUNSKO, PONDELOK 25. DECEMBRA 1989

O 11.45 DOPOLUDNIA pristáli pred armádnymi kasárňami v Târgoviște dva vojenské vrtuľníky. Toto pochemúrne oceliarske mesto, vzdialené sto-dvadsať kilometrov severne od Bukurešti, bolo postavené v brutalistickom štýle, obľúbenom komunistickými diktátormi od Stalinových čias. Z väčšieho stroja vystúpilo šesť armádných generálov v bezchybne upravených uniformách, obťažkaných zlatou výšivkou a medailami. Nasledovali ich traja nižší dôstojníci pridelení k rumunskému generálnemu štábu a spolu s nimi aj skupina štyroch civilistov.

Len čo delegácia po tridsaťminútovom lete z hlavného mesta pristála, jeden muž, očividne veliteľ, začal vydávať rozkazy. Bol to striebrovlasý 53-ročný generál Victor Stănculescu, zástupca novovytvorenej vlády Národného frontu spásy, ktorá ešte nezískala úplnú kontrolu nad Rumunskom. V to ráno dostal naliehavú úlohu, ktorá si vyžadovala citlivosť aj tvrdosť: mal zorganizovať proces s Nicolaem Ceaușescu, rumunským diktátorom, ktorý vládol v krajine takmer štvrtstoročie, ako aj s jeho manželkou Elenou. Pod tlakom revolučného nadšenia bol pár pred tromi dňami donútený utiecť z hlavného mesta. Manželov však čoskoro zajali a držali v kasárňach v Târgoviște, zatiaľ čo sa v Bukurešti rozhodovalo o ich osude. Príslušníci Securitate, tajnej polície vernej Ceaușescovi, stále bojovali za jeho návrat k moci. Neistá revolučná vláda sa preto rozhodla konať rýchlo, aby Ceaușescovcov postavila pred súd a ukázala Rumunom, kto má teraz krajinu pod kontrolou.

Úlohou vykonávateľa rozsudku bol poverený Stănculescu. Tento vysoký, elegantný muž bol známy diskretným a pružným plnením zverených

úloh. V starom režime až do 22. decembra pôsobil ako námestník ministra obrany. Bol dlhoročným priateľom vládnucej rodiny, pravidelným hosťom na večeriach v prezidentskom paláci a jedným z hlavných dvoranov Ceaușescovho režimu. No zároveň disponoval presným odhadom situácie. Ako jeden z prvých vysokopostavených armádných dôstojníkov v Rumunsku zavetřil zmenu vetra a prisahal vernosť revolúcii. Okrem svojho politického zmyslu pre načasovanie bol aj precíznym organizátorom. Z Bukurešti priviedol sudcov, prokurátorov a obhajcov potrebných na proces. Stănculescu sa postaral aj o ďalšie detaily. Do druhého vrtuľníka naložil tím výsadbárov z elitného pluku, ktorých v to ráno osobne vybral, aby sa stali popravnou čatou. Ešte pred začiatkom súdneho konania generál určil miesto popravy – pri jednej zo stien na nádvorí kasární.¹

„Súdna sieň“ bola narýchlo pripravená v ošarpanej prednáškovej miestnosti so stenami natretými na hrdzavo. Päť stolov pokrytých plastovou fóliou slúžilo ako sudcovská lavica. V rohu miestnosti postavili lavicu obžalovaných s dvoma stolmi a stoličkami. Spustnuté prostredie možno nemalo dôstojnosť, aká sa zvyčajne očakáva pri takomto historickom okamihu, no zo Stănculescuovho pohľadu splnilo svoj účel. Keď delegácia z Bukurešti krátko popoludní dorazila, obžalovaní už sedeli na svojich miestach, strážení dvoma ozbrojenými mužmi. Ešte pred tromi dňami boli Nicolae a Elena Ceaușescovci najobávanejším a najnenávidenejším párom v krajine. Mali moc rozhodovať o živote a smrti dvadsiatich troch miliónov Rumunov. Vládli najbrutálnejšiemu policajnému štátu v Európe. Domáca televízia a tlač ich každodenne oslavovali ako takmer božské bytosti. Teraz boli len hašterivým a zmäteným párom starých ľudí. Boli vyčerpaní, nervózni, potichu sa medzi sebou škriepili. Stále boli oblečení v tom, v čom ušli z hlavného mesta. Nicolae mal na pokrčenom sivom obleku čierny vlnený kabát. Pôsobil staršie než na sedemdesiatjeden rokov. Elena, o rok staršia od neho, mala na sebe béžový kabát s kožušinovým golierom a modrú hodvábnu šatku zakrývajúcu šedivé vlasy.

V to ráno v Bukurešti si prominentný právnik Nicu Teodorescu vychutnával vianočné raňajky so svojou rodinou, keď mu zavolať poradca nového prezidenta Iona Iliesca. Národný front spásy ho požiadal, aby sa ujal obhajoby Ceaușescovcov. Teodorescu odpovedal, že to „bude zaujímavá výzva“, a po krátkom premýšľaní súhlasil. Po prvý raz sa s obžalovanými stretol až v „súdnej sieni“ v Târgoviște, kde mu dali na konzultáciu s klientmi desať

minút. Nedopadlo to dobre. S takým krátkym časom na prípravu obhajoby sa im snažil vysvetliť, že najlepším spôsobom, ako sa vyhnúť trestu smrti, je predstierať pred súdom duševnú nespôsobilosť. Jeho nápad však okamžite odmietli.

„Keď som to navrhol,“ spomínal Teodorescu, „Elena to považovala za obzvlášť poburujúce. Obaja sa cítili hlboko urazení... Potom už moju pomoc odmietli.“²

„Proces“ sa začal okolo 13.00. Tribunál pozostával z piatich vojenských sudcov – všetko generálov v uniformách – a dvoch vojenských prokurátorov. Konanie bolo „verejné“ v tom zmysle, že ho nakrúcal nižší dôstojník, ktorý mal však príkaz snímať výlučne obžalovaných. Sudcovia, prokurátori ani obhajcovia sa na zázname neobjavili. Celý proces trval päťdesiatpäť minút. Zvrhnutý diktátor sa počas väčšiny pojednávania správal podráždene. Občas nahnevane uchoпил svoju čiernu baranicu, ktorá ležala na stole pred ním, a s teatrálnym gestom ju opäť hodil nazad, akoby tým chcel zdôrazniť to, čo povedal. Elena až taká expresívna nebola – väčšinu času hľadela priamo pred seba. Manželia sa občas chytili za ruky a niečo si šepkali, pričom sa stále oslovovali „drahý“ a „drahá“.

Obžalovaným nebol predložený žiadny písomný dôkaz a neboli predvolaní žiadni svedkovia. Exprezident odmietal legitimitu súdu od samého začiatku. „Uznávam iba Veľké národné zhromaždenie a zástupcov robotníckej triedy,“ opakoval neustále. „Nič nepodpíšem. Nič nepoviem. Odmietam odpovedať tým, ktorí zosnovali tento štátny prevrat. Nie som obžalovaný. Som prezident republiky. Som váš hlavný veliteľ. Front národnej zrady v Bukurešti... si uzurpoval moc.“

Prokurátor prečítal obvinenia. Ceaușescovo podráždenie sa počas procesu nezmenilo:

PROKURÁTOR: Toto sú zločiny, z ktorých vás obviňujeme a na základe ktorých žiadame, aby tento tribunál vás oboch odsúdil na trest smrti.

1. Genocída.
2. Organizovanie ozbrojených akcií proti ľudu a štátu.
3. Ničenie verejného majetku a budov.
4. Sabotáž národného hospodárstva.
5. Pokus o útek z krajiny s finančnými prostriedkami vo výške viac ako jednej miliardy amerických dolárov, uloženými v zahraničných bankách.

Počuli ste obvinenia? Prosím, postavte sa.

CEAUȘESCU: (zostáva sedieť) Všetko, čo bolo povedané, je lož. Neuznávam tento tribunál.

PROKURÁTOR: Viete, že ste boli odvolaný z funkcie prezidenta krajiny? Uvedomujú si obžalovaní, že čelia súdu ako obyčajní občania?

CEAUȘESCU: Neodpovedám tým, ktorí s pomocou zahraničných organizácií uskutočnili tento prevrat. Ľud bude bojovať proti týmto zradcom.

PROKURÁTOR: Prečo ste sa dopustili takých činov, ktoré priviedli rumunský ľud do dnešného poníženia...? Prečo ste vyhľadovali národ, ktorý ste zastupovali?

CEAUȘESCU: Odmietam odpovedať na otázky. Neuznávam vás. Všetko, čo tvrdíte, je lož... Môžem vám povedať, že v celej histórii Rumunska nikdy nedošlo k takému pokroku. Postavili sme školy, zabezpečili sme lekárov, zabezpečili sme všetko potrebné pre dôstojný život.

PROKURÁTOR: Povedzte nám o peniazoch, ktoré boli prevedené do švajčiarskych bánk.

CEAUȘESCU: Neodpovedám na otázky tej bandy, ktorá uskutočnila prevrat.

Elena sa väčšinou držala v úzadí a mlčala, až kým sa prokurátor nespýtal: „V Rumunsku sme nemali dostatok mäsa. Čo povieť na zlaté váhy, ktoré vaša dcéra používala na váženie mäsa dovážaného zo zahraničia?“ Elena nato hlasno vykrikla: „Ako môžete tvrdiť niečo také?“ V jednom momente Ceaușescu povedal: „Ukončíme to,“ a pozrel sa na hodinky.³

Súd si vzal len päťminútovú prestávku na zváženie rozsudku. Keď sa sudcovia vrátili do miestnosti, Ceaușescu odmietol vstať. Po oznámení rozsudkov trestu smrti – spolu s konfiškáciou všetkého majetku – sa predseda súdu ani prokurátori obžalovaným nepozreli priamo do očí. Keď sa Ceaușescovci spýtali, či sa chcú odvolať, zostali ticho. Podľa rumunského práva sa trest smrti mohol vykonať najskôr desať dní po jeho vyhlásení, a to bez ohľadu na to, či bolo podané odvolanie, alebo nie. Teodorescu však túto skutočnosť pred súdom nezmienil. Možno si Ceaușescovci – hoci sami poslali nespočetné množstvo ľudí na smrť

– neuvedomovali tento technický detail zákona. V ten deň však nebolo miesto na právne formality.*

Spravodlivosť bola rýchla, chaotická a nedôstojná. V súdnej miestnosti Ceaușescovcom zaviazali lanom ruky za chrbtom. Nicolae si v posledných chvíľach zachoval dôstojnosť a istú mieru odvahy. „Ktokoľvek zorganizoval tento prevrat, môže zastreliť, koho chce,” povedal. „Zradcovia sa budú zodpovedať za svoju zradu. Rumunsko prežije a raz sa dozvie pravdu o vašej zrade. Lepšie je bojovať so slávou, než žiť ako otrok.” Elena plakala a až do konca kričala. Takmer hystericky vykrikla: „Neviažte nás. Je to hanba, škandál. Vychovala som vás ako matka. Prečo nám to robíte?” Eskorta ich odviedla štyridsať metrov po chodbe na nádvorie kasární. Počas cesty jeden zo vojakov, ktorý im zviazal ruky, poznamenal: „Teraz ste v ozajstnej kaši.” „Pojeb si vlastnú mater,” odsekla mu na to Elena. Nicolae začal spievať prvé tóny Internacionály. Zdalo sa, že nemajú tušenie, že ich čaká okamžitá poprava – až kým nevyšli na dvor. Vtedy sa im na tvárach objavil strach. „Prestaň, Nicu,” zvolala Elena. „Pozri, zabijú nás ako psov. Nechce sa mi to veriť.” Jej posledné slová boli: „Ak nás máte zabiť, zabite nás spolu.”⁴

Popravná čata bola pripravená zhruba v polovici súdneho procesu. Stănculescu pôvodne vybral osem výsadbárov, ktorých dal letecky prepraviť z Bukurešti. Kým nedorazili do Târgovišta, vôbec netušili, aká úloha ich čaká. Neskôr vybrali na vykonanie popravy troch z nich: Dorina Čărlana, Octaviana Gheorghia a Ionela Boera. Na príchod manželov Ceaușescovcov čakali so samopalmi AK-47 pri kvetinovom záhone. Rozkaz pre popravnú čatu znel jasne – výsadkári nesmeli strieľať nad úroveň Nicolaeho hrudníka. Mal byť totiž na fotografiách po svojej smrti rozpoznateľný. Pre Elenu však žiadny podobný príkaz neplatil. Popravná čata priviedla Ceaușescovcov k stene – Nicoaleho postavili vpravo, Elenu vľavo. Obaja pripomínali skôr starší, ľútostivo pôsobiaci pár. „Povedala, že chcú zomrieť spolu, preto sme ich tak postavili, urobili šesť krokov čelom vzad a jednoducho sme

* Predseda tribunálu, plukovník Gică Popa, bol dobre známy ako Ceaușescov dvoran. Päťdesiatšedročný muž s nadváhou bol blízkym priateľom diktátorovho brata Ilieho, ktorý pôsobil ako námestník ministra obrany. Dňa 1. marca 1990, ani nie tri mesiace po procese, Popa za záhadných okolností spáchal samovraždu. Príčiny tohto činu neboli nikdy úplne objasnené. Nebol to typ človeka, ktorý by si vyčítal spôsob vedenia procesu alebo svoje predchádzajúce vzťahy s Ceaușescovou elitou. V čase svojej smrti čelil vyšetrovaniu pre viaceré trestné činy – od sprenevery až po vraždu.

začali strieľať. Nikto nám neprikázal začať, len nám povedali, aby sme to už konečne dorazili," spomínal neskôr Gheorghiu. „Doňho som napálil sedem guliek a zvyšok zásobníka do jej hlavy.“ Elena sa zrútila nabok, zatiaľ čo Nicolae sa zlomil v kolenách dozadu.⁵

Následne prepukol chaos. Popravu sledovala takmer celá posádka základne. Keď popravná čata dokončila svoju úlohu, každý, kto mal zbraň, začal bezohľadne strieľať do mŕtvych tiel, až kým veliteľ kasárni podplukovník Mares nevydal rozkaz streľbu zastaviť. Mnoho rokov po tomto incidente boli na stene nádvorja a na rámoch okien vo výške takmer troch metrov stopy po viac ako stovke guliek.

Mŕtvolý manželov Ceaușescovcov zabalili do plachty a pod dohľadom výsadkárov, ktorí ich popravili, ich helikoptérou prepravili do hlavného mesta. Vyložili ich na ihrisku tréningového areálu futbalového klubu Steaua Bukurešť v juhozápadnej časti mesta. Potom došlo k desivému zvratu: telá popravených sa v ten večer záhadne stratili. Armádne pátracie tímy horúčkovo prehľadávali oblasť celú noc, až kým ich nasledujúce ráno nenašli pri sklادisku v areáli štadióna. Čo sa tých niekoľko hodín dialo s mŕtvami, zostáva záhadou. Na druhý deň boli obe telá pochované na neďalekom cintoríne v Ghencea. Uložili ich päťdesiat metrov od seba, oddelili chodníkom a označili falošnými menami. Ktosi zohnal obyčajné drevené kríže, na ktoré boli premaľované ich nové identity – Popa Dan pre obávaného diktátora Nicolaeho Ceaușesca a Enescu Vasile pre jeho manželku.